

Forord

ORDET *kanon* har, ikke mindst i en dansk offentlighed, vist sig velegnet til at fremme samtaler om, hvad der er godt og vigtigt at beskæftige sig med inden for litteratur, kunst og meget andet. I 2005 havde Danmark formandskabet for Nordisk Ministerråd, og da jeg altid har været engageret i det nordiske samarbejde, foreslog jeg, at der blev udarbejdet en kanon over nordisk litteratur, et emne, som virkelig har brug for synliggørelse i skole og offentlighed. Tanken slog an blandt mine nordiske kolleger, og opgaven blev givet til Nordens Sprogråd, som i 2005 havde professor Jørn Lund som formand; han havde erfaringer som formand for undervisningsministeriets og kulturministeriets to kanonudvalg i Danmark.

Nordens Sprogråd overlod det til den fremragende kender af nordisk litteratur, professor Torben Brostrøm, under medvirken af cand.mag. Anders Juhl Rasmussen, at gennemføre opgaven. De foretrak i titlen at erstatte det mere pensumagtige ord kanon med en indbydelse til at udnytte de særlige muligheder, Nordens litteratur stiller til rådighed; udgivelsen hedder derfor, såvel i bogform som på nettet, som hovedtitel *Nordisk litteratur til tjeneste*.

Redaktørerne har ikke sparet sig nogen ulejlighed; der er nyoversat tekster, der er udarbejdet glosser, der har været kontakt til kendere af samisk, finsk, finlandssvensk, færøsk, ålandsk, grønlandsk, islandsk, norsk, dansk og svensk litteratur – og resultatet er et overflødhedshorn af litterære tekster til glæde for skoler, uddannelsesinstitutioner og den brede offentlighed, for hvem det nordiske er ved at drukne

Indledning

ENDNU OMKRING ÅR 1000 talte man samme sprog i Sverige, Danmark og de vestnordiske lande. Islandske skjalde fremførte deres kvad for norske høvdinge, og selv deres kunstfærdige vers blev forstået. Handelen foregik livligt mellem landene, hvor man også havde delt samme fællesnordiske tro på asernes gudeverden, indtil kristendommen fortrængte den i et større europæisk, åndeligt fællesskab. Men de gamle fantasier forblev fæstet i skriften. Sproget fandt en skillelinje mellem øst og vest, som snart uddybedes, således at vi nu tusind år senere kan have møje med at tyde den differentierede skrift og tale. Denne udgivelses glosemateriale taler sit tydelige sprog. På erobrervis udbredtes gennem tiden dansk mod vest i det atlantiske område og svensk mod øst i Finland. I dag står yderområderne med egne, ikke-nordiske nationalsprog, som skandinaver ikke har mulighed for at forstå uden særlige studier, hvortil kommer de samiske, tværnordiske sprog, mens norsk, svensk og dansk har ændret sig i hver sin retning og mistet kontakten med islandsk og færøsk.

Til trods for at kommunikationen og rejsemulighederne tør siges at have nået aldrig før sete højder, og de kulturelle forbindelser mellem de nordiske lande i mange tilfælde og sammenhænge er særdeles gode, må man konstatere, at mange, og især mange unge, har stigende vanskeligheder med at høre og læse nabosprogene. Når tilmed læselysten ikke er den samme som før, og at både grundskolen og de gymnasiale uddannelser ikke underviser regelmæssigt i nabosprog, svinder fortroligheden med de ellers inciterende og provokerende forskelligheder i det fællesnordiske kultur-

landskab, alt imens Skandinavien udefra stadig betragtes som en kulturel enhed.

Nordisk litteratur til tjeneste er et forsøg på at stimulere litteraturlæsningen på gymnasieniveau ved at skabe baggrund for en oplevelse af karakteristiske ligheder og forskelle i Nordens digteriske landskab og en bogstavelig horisontudvidelse gennem et valg af kvalitetstekster. Området er stort, udvalget nødvendigvis snævert, begrænset til punkt-nedslag i historiske perioder fra de ældste tider frem til nutiden. Dog forhåbentlig nok til at kunne skærpe blikket for sammenhænge. For overskuelighedens skyld er teksterne ordnet kronologisk efter deres alder inden for hvert sprogområde. Det bør ikke skygge for oplevelsen af litteraturens karakter af samtale på tværs af tid og rum. I en vis forstand er det hele til stede på én gang. Nu. Trods det at stor splittelse har hersket mellem de nordiske lande gennem historien i form af erobringskrige, undertrykkelse og national befrielseskamp.

Splittelsestanken kommer symbolsk til udtryk i alverdens tekster, også helt korporligt, hos os for eksempel i *Kalevala*, om Lemminkäinen's død, hvor hans lemmer splittes. I den følgende sang samles de mirakuløst atter ved hans mors omhu. Hos Gunnar Ekelöf stræber digterens splittede lemmer ›mot helheten‹, og i Ivan Malinowskis *Disjecta membra* nægter de at dø selv i den yderste desperate situation i eksistensen: ›Ukueligt er kødet der klynger sig til sit ben.‹ Livsdriften er uudslukkelig i myte og modernitet.

Den uundgåelige død er emnet i salmesangen hos Thomas Kingo, Hallgrímur Pétursson, Petter Dass og Rasmus Berthelsen, i individuel belysning blandt andet hos Henrik Wergeland. Drabet som ritual forekommer i de islandske sagaer, her eksemplificeret som hævn drab i en slægtsfejde, i *Gísla saga Súrssonar* (DA: *Gisle Surssøns saga*). Jævnfør også Aron fra Kangeq. Døden er ikke sjældent vævet ind i kærlig-

hedens tema som i Saxos historie om Hagbard og Signe, i balladen om Ebbe Skammelsen, hvis mundtlige udbredelse i Norden vises gennem en svensk og en dansk version, og i en drabelig, komisk dramatisk udgave i Eddadigtet *Þrymskviða* (DA: *Tor henter sin hammer*). Hos Solvejg i Henrik Ibsens *Peer Gynt* møder vi den uendeligt trofaste kærlighed, på baggrund af hans moderne splittede, selviske person, der stilles til regnskab for sin manglende selvudvikling. Kærligheden i papirløst samliv realiseres af parterne til almindelig forargelse i C.J.L. Almqvists *Det går an*, og det gør det. Den kyske og spæde kærlighed i J.L. Runebergs digt *Den första kyssen* og det flygtige forelskelsens strejf hos Sophus Claussen står i kontrast til den kyniske forførelsestanke hos Herman Bang. For ikke at tale om dværgens renlivede ondskab og væmelse ved menneskers kærlighed i Pär Lagerkvists roman.

Naturens mægtige indslag i alverdens digtning får sin særlige karakter, sit egenartede lys i vor hemisfære, mangfoldige steder, for eksempel i Johannes V. Jensens *Nordisk forår*, hos Knut Hamsun i *Pan*, hos Erik Johan Stagnelius og Sigbjørn Obstfelder som naturens suk. Hos Kerstin Ekman mærkes naturomgivelsernes dunkle magt i modsætning til en solekstase hos Edith Södergran og Nils-Aslak Valkeapää.

Folkelivet afgiver maleriske billeder i Aleksis Kivis *Seitsemän veljestä* (sv: *Sju bröder*), i Amalie Skrams *Hellemyrsfolket*, hvor riksmål og landsmål slår gnister, mens skumspøjtet slår ind over grindedrab og -fest hos Heðin Brú. Realisme og fantasi brydes i folkelivsbilleder hos Aksel Sandemose, Ivar Lo-Johansson, Ulla-Lena Lundberg og Torgny Lindgren. Med drejning mod skæbnespillet er livet iscenesat af blandt andre Karen Blixen, Jørgen-Frantz Jacobsen og Peter Seeberg. Som klassekamp hos Alexander Kielland. Generationskampen møder vi i komikkens lys i Ludvig Holbergs *Maskerade*. Som eksempel på, hvor forskelligt et velkendt litterært motiv kan behandles, er medtaget tre digteres

brug af forestillingen om et drømmerige, landet Atlantis: en ›samtale‹ på tværs af sprog mellem Gustaf Fröding, J.H.O. Djurhuus og Tom Kristensen.

De forskellige litterære genrer er søgt repræsenteret med lyrik, herunder ballader, viser, salmer, centrallyrik i bundne og frie metriske former, med roman, novelle, rejsebog, myter, folkedigtning, eventyr, aforismer og endelig med dramatik. Der ses en stor spændvidde fra de gamle mundtlige fortællere til de nulevendes virke.

Alle tekster bringes på originalsprog, i opdateret retskrivning. De finske, samiske, færøske, islandske, grønlandske også i oversættelse til et af de skandinaviske sprog. Tekster af de norsk-danske forfattere Ludvig Holberg og Amalie Skram er gengivet i to versioner, en dansk og en norsk. Til denne udgivelse er der foretaget nye oversættelser af det færøske kvad *Skrímsla* (DA: *Monsterkvad*), Frederik Niensens roman *Ilissi tassa nunassarsi* (DA: *Dette land skal være jeres*), Rasmus Berthelsens salme *Guuterput qutsinnermiu* (DA: *Vor Gud, den allerhøjeste*) og Jónas Hallgrímssons sonet *Ég bið að heilsa* (DA: *Jeg beder dig hilse*).

En fælles litterær storhedstid skabtes med det moderne gennembrud i skandinavisk litteratur i slutningen af 1800-tallet, der også betød et gennembrud i Europas store lande. Punktvis tilkæmper nordisk litteratur i nutiden sig den store verdens opmærksomhed med den rigdom af fantasiudfoldelse, som vi af pladshensyn kun har kunnet give nogle få prøver på. Ud over bestsellers gennemslagskraft skorter det mere på indbyrdes gensidig interesse i bredere forstand. Det må begynde i skolen som en naturlig del af vores omverdensinteresse og uddannelse.

Nordisk litteratur står imidlertid til tjeneste.

i sin egen succes ved at blive så selvfølgelig, at det for nogle kan synes usynligt.

Det nye udvalg af tekster vil bidrage til at give undervisere overalt i Norden mulighed for at opfylde Helsingforsaftalens artikel 8, som i mere end 50 år har pålagt lærere i Norden at undervise i sprog, kultur og samfundsforhold i alle nordiske lande og selvstyrende områder. Endvidere vil lærerne kunne hente inspiration til en undervisning, der følger op på Den Nordiske Sprogdeklaration, der blev vedtaget mod slutningen af 2006.

En kanon vækker debat. Det er mit håb, at denne udgivelse både vil være til inspiration og til debat i en tid, hvor det nordiske sprog- og kulturfællesskab ikke blot har behov for synliggørelse, men også for styrkelse.

BERTEL HAARDER

Undervisningsminister